משנה · אחרונים · הון עשיר · סדר נזיקין

הון עשיר על משנה שבועות

רבי עמנואל חי ריקי

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

הון עשיר על משנה שבועות

רבי עמנואל חי ריקי

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/הון-עשיר-על-משנה-שבועות/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
משנה א 5
משנה ד 5
משנה ו 5
פרק ב 5
משנה ב 5
משנה ג 6
פרק ג 6
משנה א 6
משנה ב 6
משנה ח 6
משנה ט 8
משנה יא 9
פרק ד 9
משנה ג 9
משנה ח 9
משנה יג 10
פרק ה 13
משנה ג 13
משנה ה 13
פרק ו 13
משנה ג 13
משנה ו 13
פרק ז 14
משנה א 14
משנה ה 14
משנה ו 14
משנה ז 14
משנה ח 14
פרק ח 14
משנה א 14

משנה ב 15
משנה ד 15

פרק א

משנה א

שבועות

שבועות יש בו שמנה פרקים, כנגד ד' שבועות ביטוי וד' שומרים, דעלייהו שייכו השבועות אחרות. וע"ד הנסתר י"ל, על כי שבועה סוד הבל היוצא מפי הז"א להקיף ז' תחתונות שלו שכנגדם עומדת המלכות הכי איתא במאורות נתן, הרי שבעה והמלכות שמנה. ועוד שמנה אותיות בשני השמות:

מראות נגעים שנים שהן ארבעה. לפי מה שכתב התי"ט דעל שם מראה שהוא לשון זכר תנן שנים, אתי שפיר דתנן נמי ארבעה שהוא שם מספר לזכר משא"כ באחריני, אבל תמהני למה לא נשנה הכי אף במסכת נגעים:

משנה ד

שעירי הרגלים. הקדים לשעירי ראשי חדשים התדירים מיניהו, משום דלא פליגי עליהו:

משנה ו

הזדונות והשגגות. אע"ג דהקדים קלות לחמורות הקדים זדונות לשגגות, לסמוך הודע ולא הודע לשגגות דעליהו קאי:

פרק ב

משנה ב

ובשיר. כתב התי"ט משמא דגמרא (דף טו:) דאחר מזמור שיר וכו' היו אומרים גם יושב בסתר עד כי אתה ה' מחסי. וכתב טעמא דמלתא בשם התוספות (שם ד"ה עד וכו'). ולעד"נ שאם היו אומרים עד מחסי דווקא ותו לא, שיש מתחילת המזמור ועד שם ששים אותיות, שהיו רומזים לפסוק (שה"ש ג, ז) הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה. כידוע ליודעי חן ששים תיבות אלו רומזים לאלו (עי' פרי עץ חיים שער ק"ש שעל המטה פ"ה), ובה"מ וירושלם הנה היא מטתו של מלך שהשלום שלו (עי' שהש"ר פ"ג פס' ז-ח. תנחומא נשא פ"ט). ואם היו אומרים עד סוף הפסוק, י"ל משום דכל זה שהיו עושים היה לקדש המקום ההוא, שיהיה עליון משאר המקומות להיותו מעון מקודש לשמים, וזה מורה סוף אותו פסוק דקאמר עליון שמת מעונך. משום הכי היו אומרים עד שם דווקא:

אין חייבין עליה. התי"ט נדחק לפרש גירסא זו, ונראה דסירכא דמשנה ג' דהתם בדווקא מתניא נקט:

משנה ג

או ששהה בכדי השתחויה. כתב הר"ב, ושיעור השתחואה הוא כדי שיקרא פסוק ויכרעו וכו', ובירושלמי (ה"ג יא.) אמרינן שיעור השתחואה עשר אמות, ע"כ. ואפשר שזהו שיעור קריאת פסוק זה:

בא לו. מדלא קתני יצא בארוכה אלא בא לו, נראה דקמ"ל דאף כי טמא הוא, שצריך שיצא ופניו כלפי הקדש דרך ביאתו, משום כבוד מקדש. א"נ אפשר דקמ"ל דטעם חיובו בצאתו בארוכה, הוא מפני דהוי כאילו בא במקום הקדש ולא יוצא, כי כן הוא באמת שהולך ובא במקום ההוא הארך שנאסר לו לילך בו בצאתו מן הקדש, וזה נ"ל עיקר:

פרק ג

משנה א

שבועות שתים שהן ארבע. כתב התי"ט בשם התוספות (ג. ד"ה והדר) שאין לדקדק דהכא מפרש שתיים שהן ארבע ברישא והדר דיני דשבועות ובידיעות פירש להפך, ע"כ. ואני בעניי דקדקתי וראיתי כי דיני דידיעות זוטרי נינהו ומעט יותר הם מפירוש שתים שהן ארבע, ולכן ניחא שפיר לפרש פירוש ידיעות והדר פירוש שתים שהן ארבע הכתוב אחר תיבת ידיעות. אבל בשבועות דפירוש שתים שהן ארבע זוטר מאד לגבי פירוש שבועות, דכולל שבועת ביטוי שבועת העדות שבועת הפקדון שבועת הדיינים, ניחא שפיר להקדימו דאיידי דזוטר מירכס:

משנה ב

פת כוסמין. לרבותא נקט ליה, דאע"ג דהוא מין חיטין חייב על כל אחת ואחת, וה"ט שייכא נמי בפ"ד משנה ה':

משנה ח

גמל הפורח באויר. התי"ט תמה בשם התוספות (כט. ד"ה אם לא) אמאי לא קתני הכא כמו בנדרים, וע"ש בפ"ג משנה ד' כי שם הארכתי. ובירושלמי דהכא (ה"ח יז.) ודהתם (פ"ג ה"ב ט.) מוקי לנחש במרובע, ומקשה אין תימר במרובע למה לי גדול אפילו קטון, א"ר יודן אבוי [דר'] מתנייא כיני, אלא דלית ארחא דתנייא מיתפוס אלא מילא רובא, דתנינן גמל פורח באויר נתני עכבר פורח באויר, ע"כ. ופירושו פשוט דכאשר מוקמת' לה במרובע, דא"א כמפורש התם דאין מרובע בבריות מששת ימי בראשית, אמאי נקט התנא(י) נחש

כקורת בית הבד דמשמע גדול, הלא לא נחית התנא להאי אלא לאומר מרובע דהוא הוא מאי דאי אפשר, ולתני סתם נחש מרובע דמשמע אפילו קטון, ומשני הין הכי נמי דה"ל לשנות כן, אלא דדרך התנא להרבות בגוזמא אע"פי שאינו צריך לכל אותו הרבוי, ומביא ראיה מדתנן גמל הפורח, ולמה לו לשנות גמל ליתני עכבר הפורח, דהא דבר שא"א הוא שיפרח באויר ושכיח יותר שיונה האדם את עצמו בראותו מדלג ממקום למקום דנראה כפורח, משא"כ בגמל דלא שכיח כלל ואמאי נקט גמל, אלא להרבות בגוזמא, להיות הגמל כבד התנועה יותר משאר בריות.

ומזה למדנו שהאמת אתנו במ"ש בנדרים, שבאמרו כקורת בית הבד מורה נמי גדלו שהוא גדול כמוהו, וגם למדנו שמ"מ אין הוראה זו מעלה או מורדת לענייננו, דה"ה אם לא היה אומר כן ברבוי גוזמא אלא שדרך התנא להרבות בגוזמא, ומשום הכי אתי שפיר לומר דבנדרים דהזכיר התנא לשון הבאי, עשה עיקר גם מרבוי הגוזמא, מלבד הדבר שא"א שבה תלוי עיקר הדין, והזכיר יוצאי מצרים הדומים ממש לנחש כקורת בית הבד, שמלבד הדבר שא"א שיתראה בראיה אחת באותו דרך קטן חיל גדול כזה, והוא כנגד הדבר שא"א בנחש והוא שיהיה גבו טרוף כבבלי (נדרים כה.) או מרובע כירושלמי (הנ"ל), יש שם גוזמא והוא ראית חיל גדול כזה דהוא דבר פלא אע"ג דאפשר להיות כן, דומיא דנחש גדול כקורת בית הבד דאפשר שימצא גדול כזה אבל הוא פלא, אבל הכא דלא הזכיר התנא לשון הבאי דזה הלשון הוא המורה הגוזמא, לא חש התנא לגוזמא הנמצא בנחש כקורת בית הבד, לשנות דבר אחר דוגמתו שיהיה בו גוזמא מלבד הדבר שא"א והם היוצאי מצרים, אלא נקט גמל הפורח באויר דיש בו הדבר שא"א והוא פריחת האויר, ואין בו גוזמא כלל בראיתו כי כמה גמלים יש בעולם, ובזה קמ"לן דעיקר דין זה דנדרים ושבועות אינו תלוי בגוזמא שאפשר להיות אלא בדבר שא"א, דהא גמל הפורח אין בו גוזמא אלא דבר שא"א, ואילו הוה תנן הכא נמי יוצאי מצרים דאית בהו תרתי, הוה אמינא דתרתי בעינן דהכי איתינהו בנחש כקורת בית הבד כמ"ש, ואילו הוה תנן התם נמי גמל הפורח, לא היינו לומדים הרמז שרמזנו שם בד"ה הבאי. ומשום הכי שינה התנא בלשונו ונקט בנדרים לשון הבאי דפירושו גוזמא, כדי לשנות אגבו העניינים שיש בהם גוזמא מלבד הדבר שאי אפשר, ולרמוז הדין אשר רמזנו שם. והכא נקט לשון הבאי דפירושו גוזמא, כדי לשנות אגבו העניינים שיש בהם גוזמא מלבד הדבר שא"א, ולרמוז הדין אשר רמזנו שם. והכא נקט לשון שא"א, כדתנן נשבע על דבר שאי אפשר, לשנות אגבו עניינים דשייך בהו א"א דווקא בלי גוזמא, והוא הגמל הפורח, לרמוז דבזה הדין תלוי ולא להיות הדבר גוזמא.

ועוד י"ל דמטעם אחר שנא התנא בנדרים היוצאי מצרים, והוא ידוע ליודעי חן שהנדרים נוטריקון שלו הוא נ' דר (עי' ריקאנטי ושל"ה פ' מטות) כי שם מקומו, והוא המקום אשר גרם שיצאו ישראל ממצרים, כמבואר בזהר, ועיין בספרי משנת חסידים מפתח הכוונות סדר מועד מסכת סדר ליל פסח ושם מסכת התשובה פ"ה פיסקא ח'. ובשבועה נקט גמל הפורח באויר, כי הנחש הקדמוני כבר ידענו שהיה כדמות גמל כמשאז"ל (פדר"א פי"ג, רע"מ אמור ק:) שסמאל ראה נחש כדמות גמל ורכב עליו. ובזה פגם במקום השבועה השולטת באויר, כי משם ולמעלה אין לו שליטה כידוע ליודעי חן. וה"ט נמי דקתני נמי נחש. ובנדרים שנשנה גבי יוצאי מצרים, י"ל משום דהתם נמי היה הנחש הקדמוני כקורת בית הבד הולך וגדל בקטרוגו, באמרו הללו עובדי ע"א והללו עובדי ע"א כמשאז"ל (עי' שמו"ר פכ"א ז, רש"י שמות יד, כ), ולא לחנם, לא נחם אלקים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא כי אמר אלקים פן ינחם העם בראותם מלחמה ושבו מצרים (שמות יג, יז):

נשבע לבטל את המצוה שלא לעשות סוכה. פי' שלא לעשות מצות סוכה דהיינו ישיבתה, דהא אין מצות סוכה תלויה בעשיתה אלא בישיבתה, דכתיב (ויקרא כג, מב) בסכת תשבו:

שלא ליטול לולב שלא להניח תפילין. אע"ג דזמן היום של תפילין קודם לזמן היום של לולב, כי זמן ק"ש הוא זמן הראוי לתפילין (עי' ברכות ט:), וזמן ההלל הוא זמן הלולב (עי' שו"ע או"ח תרנב ס"א), מ"מ שנא התפילין אחר הלולב משום דכל זמן הלולב אינו זמן תפילין דחול המועד אסור בהנחת תפילין, וכמו שהארכתי בספרי חושב מחשבות חלק טהרה וקדושה מאמר תפילין דמרי עלמא ע"ש, ולכן א"א לשני מצות אלו להיות חלים ביום אחד. ועוד סמך לולב לסוכה משום דשייכי אהדדי:

שלא להניח תפילין. אע"ג דתדירי מסוכה ולולב לא הקדימם להם, משום דלא שכיח שישבע אדם עליהם שלא להניחם כי עובר בשמנה עשה (מנחות מד.), משא"כ בסוכה ולולב:

משנה ט

לא אכלה עבר על שבועת בטוי. כתב הר"ב אף על שבועת בטוי, ע"כ. ולא נצרך לכתוב אף, שהרי כבר נזכר עבר על שבועת שוא באכלה, וה"ט דקדים אכלה ללא אכלה, אע"ג דלא אכלה קודם לאכלה. ועוד י"ל דסדר השבועות נקט:

משנה יא

לא אכלתי היום. שכיח יותר מלא הנחתי תפילין היום, שאין אדם משים עצמו רשע, משום הכי הקדים האכילה, אע"ג דאין אדם אוכל עד שיקרא ק"ש בתפילין ויתפלל:

פרק ד

משנה ג

חמשה פעמים. לא מצאתי טעם למנין זה, כי אם שהוא כנגד חמש מוצאות המבטא, שפוגם בשרשם העליון במה שמשקר בדבורו:

משנה ח

שאמר איש פלוני ליתן לי מאתים זוז. כתב התי"ט, שנראה לו שאף אם הוא עני אין ב"ד יורדין לנכסיו, אלא מכין אותו עד שיקיים מוצא שפתיו, ע"כ. והנני מציע לפניך לשון הירושלמי דפרק ד' דבבא מציעא (ה"ב טו.) השייך לזה והוא, ר' יעקב בר אידי ר' אבהו בשם ר' יוחנן (ש)[ט]בעת אין בה משום עירבון, כל הנושא ונותן בדברים אין מוסרין אותו למי שפרע, ר' יעקב בר זבדי ר' אבהו בשם ר' יוחנן אמר ליתן מתנה לחברו וביקש לחזור בו חוזר, אמר בשעה שאמר צריך לומר בדעת גמורה, מבתר כן אם חזר ביה לא חזר ביה, הדא דתימר בעני אבל בעשיר נעשה נדר. רב מפקד לשמשיה, אימת דנימר לך תתן מתנא לבר נש, אין הוה מסכן הב ליה מיד, ואין עתיר אימליך בי תניינות, ע"כ. וכפי הנראה מהענין יש בכאן טעות סופר והכי צ"ל ר' אבהו וכו' חוזר אבל בשעה שאמר צריך לומר בדעת גמורה, מבתר כן אם חזר ביה חזר ביה כלומר ואין קפיד' בזה, ואפי' למי שפרע אין מוסרין אותו כדין הנושא ונותן בדברים הנזכר במימרא הקודמת.

והכי משמע ממאי דגרסינן בירושלמי דהכא (ה"ז כב.) ר' יוסי ר' יעקב בר זבדי וכו' חוזר, ר' יעקב בר זבדי בעי קומי ר' אבהו ואהן הין לא בצדק הוא והין צדק, אמר בשעה שאמר הין של צדק הוה, ע"כ. ופירושו פשוט דשאל ממנו דכי חוזר נמצא דההין שלו היה שלא בצדק והין צדק אמרה תורה (ויקרא יט, לו. ועי' ב"מ מט.), ומשני בשעה שאמר היה הין צדק שבדעת גמורה היה רוצה ליתן אלא שאח"כ חזר בו. ויצא לנו מזה שלא נקרא הין ולא שלא בצדק אלא אם כן הרוח אחרת עמו בשעה שמוציא מפיו ההין או הלאו, שבאותו הפעם לא היה פיו ולבו שוים, אבל בהיותו באותו עת פיו ולבו שוין כי חזר בו אח"כ לא מקרי עובר על הין צדק תהיה לך, אלא נכנס תחת סוג חיוב אחר והוא מוצא שפתיך תשמור (דברים כג, כד) אם לא יהיה לו טעם הגון שיפטרוהו רז"ל אף מזה כגון הכא במתנה. והא דאמר אח"כ הדא דתימא בעני אבל בעשיר נעשה נדר אין ספק

שהנוסחא מהופכת, וצ"ל הדא דתימא בעשיר אבל בעני הוי נדר, ומעשה רב השנוי אחריו מוכיח זה. ואין לומר דלחלק בנותן עני או עשיר אתא, והכי קאמר הדא דתימר בעני הנותן דזה יכול לחזור בו אבל בעשיר להיות שהיכולת בידו לקיים המתנה אינו יכול לחזור בו, דא"כ מאי הוי נדר דקאמר, אינו יכול לחזור הוה למימר, דמאי נדר שייך הכא להיותו עשיר אם המקבל מתנה יהיה עשיר כמהו, דנדר לא שייך אלא א"כ המקבל הוא עני הראוי לקבל צדקה שיש למתנה זו דין נדרי צדקה:

משנה יג

באלף דלת. פי' בשם אדנות שבו נקרא שם הויה, ומדהלכה כחכמים דפטרי ש"מ דהמקלל אינו חייב אלא אם כן הוציא מפיו שם הויה ככתבו, וצ"ל דהא דאסיקו בש"ס (סנהדרין נו.) וכתבו התי"ט בפ"ז דסנהדרין משנה ה' דלא בעינן פרושי וברוכי, ופי' רש"י פרושי, באותיותיו ופירושם. אלא ברוכי לבד, דהיינו פירושם ממש על מה הם רומזים, והיינו מה שדקדק רש"י ז"ל והוסיף בלשונו ופירושם, וזה הפירוש הוא דווקא דלא בעינן, אבל שיפרש ויוציא ה' מפיו כמו שהוא נכתב ודאי בעינן.

אבל ראיתי להרמב"ם בפירושו דע"כ לא קמפלגי ר"מ וחכמים אלא בכנוים אבל בשמות המיוחדים שהם אלף דלת וכו' לכ"ע חייבין, ואזיל לשיטתיה דכתב בפ"ב מה' ע"ז (ה"ז) ז"ל: אין המגדף חייב סקילה עד שיפרש את השם המיוחד של ארבע אותיות שהוא אלף דלת נון יוד, ויברך אותו בשם מן השמות שאינם נמחקים, שנאמר (ויקרא כד, טז) ונוקב שם ה'. על שם המיוחד חייב סקילה ועל שאר הכינוים באזהרה, ויש מי שמפרש שאינו חייב אלא על שם יוד הא ויו הא, ואני אומר שעל שניהם הוא נסקל, עכ"ל. וזה ההפרש שנתן בין שם המברך למתברך, דבמתברך רצה שיהיה שם המיוחד דווקא אלא שאין הפרש אם מוציאו מפיו ככתבו או כקריאתו, ובשם המברך לא קפיד שיהיה בשם זה אלא ה"ה בכל השמות שאינם נמחקים. נראה שיצא לו מלשון הפסוק, דבשם המתברך הזכיר ה', ונוקב שם ה'. ובשם המברך דילפינן ליה מבנקבו שם (סיפיה דקרא שם) לא נזכר בו ה'.

וממתניתין נמי צ"ל דשמע ליה הרמב"ם, דתנן המקלל בכלן, דקמפרש בכלן דווקא, דלא כמו שרצה לפרש התי"ט. אלא דחכמים דפטרי ס"ל דלא קאי אלא אכנויים, והא דגרסינן בש"ס (דף לו.) לפי דברי התי"ט המקלל בכלן חייב דר"מ וחכמים פוטרים, דת"ר איש כי יקלל אלקיו ונשא חטאו מה ת"ל, והלא כבר נאמר ונוקב שם ה' מות יומת, יכול לא יהא חייב אלא על שם המיוחד בלבד, מניין לרבות הכנויין ת"ל איש איש כי יקלל וכו' דר"מ, וחכ"א על שם מיוחד במיתה ועל הכנויין באזהרה, ע"כ. דרצה להוכיח מכאן התי"ט

דמתניתין בשם המתברך מיירי ושמשום הכי בכלן לאו דווקא, י"ל דהרמב"ם ס"ל דאין זו ראיה, דמתניתין דווקא היא במברך וילפא שפיר מילתא דר"מ דמחייב בכנויין מק"ו דמלתיה דר"מ דברייתא, דאם לשם המתברך דנזכר בו בפירוש שם ה' יליף דה"ה לכנויין, כ"ש בשם המברך דלא מצינו אצלו שם המיוחד דה"ה לכנויין דומיא דשם המתברך דבו תלוי, וחכמים דפליגי עליה בברייתא בשם המתברך דקאי ביה ר"מ איירי, ומשום הכי אמרי על שם המיוחד במיתה ולא אמרו על השמות שאינם נמחקין במיתה, ואמרו על הכנויין באזהרה על פי דרכו של ר"מ דאמר מנין לרבות את הכנויין, אבל ה"ה לשמות שאינם נמחקים.

וליכא למימר איפכא דלרבנן שם המיוחד לאו דווקא אלא ה"ה לשמות שאינם נמחקים שהם במיתה, והכנויים דווקא הם באזהרה. דהא בכמה דוכתי הוכחתי דלעולם דרך רז"ל לשנות לתלמידיהם בדרך קצרה אע"ג דאיכא למטעי בקצור לשונם, כשעל ידי הטעות אני בא להחמיר, אבל לא כן עושים כשאני יכול לטעות להקל כי אז מאריכים דבורם כפי הצורך, וכמ"ש בספרי חושב מחשבות בחלק טהרה וקדושה מאמר תפילין דמרי עלמא פ"ה ע"ש. ולכן הכא שהשמות שאינם נמחקים לא ידענו מה דינם בשם המתברך כי אם מדקדוק דברי חכמים, אא"ב דסל"הו לחכמים להקל בהם וליהוו באזהרה אתי שפיר, דלא נוכל לטעות בלשונם זה כי אם להחמיר במה שנוציא אותם מכלל הכנויים הנזכרים בפירוש, ונאמר על הכנויים באזהרה אבל השמות שאינם נמחקים במיתה ושם המיוחד דרישא לאו דווקא הוא, אלא לישנא דר"מ שיסד דבורו על ונוקב שם ה' שהוא שם המיוחד נקטו, ומשום הכי לא חשו רז"ל להאריך בדבורם. אבל אי אמרת דסלה"ו להחמיר בהם וליהוו במיתה, אמאי קיצרו בלשונם זה דאיכא למטעי ביה ולהקל, באמור שם המיוחד דווקא וכנויים לאו דווקא אלא לישנא דר"מ דנקט מניין לרבות את הכנויים נקטו גם הם, הלא אין זה דרכם, אלא ודאי צ"ל דדווקא הכי סלה"ו, והראיה דבאזהרה עצמה כתוב אחד מן השמות דכתיב (שמות כב, כז) אלקים לא תקלל.

והיה זו דעת הרמב"ם ז"ל, ואף דנמצא דאין ללמוד מכאן טעם לחכמים במתניתין, דאיכא למימר דבשם המברך דאיירינן במתניתין סלה"ו דהם באזהרה דומיא דשם המתברך, או אפשר דאפילו באזהרה אינם להיות שאין לנו רבוי עליהם כי הרבויים הם במתברך אלקים לא תקלל (שם). איש איש כי יקלל אלקיו (ויקרא כד, טו). מ"מ אין קפידא בזה דכן דרך התלמוד להביא הברייתות על המשניות ונלמוד מהם מה שנוכל. ועוד בגירסא שלפני לא גרסינן (כאן, לו.) דת"ר, אלא ת"ר. דש"מ דברייתא בעלמא קמ"לן הש"ס ולא פירושא דמתניתין, כן נראה לפרש לפי דעת הרמב"ם ז"ל. וטעמא כדכתיבנא, דבשם

המברך להיות דלא נזכר אצלו שם ה' כמו במתברך, ש"מ דלא בעינן שם המיוחד אלא ה"ה לכל השמות שאינם נמחקים, ומהאי טעמא פסק בפ"ה מהלכות ממרים (ה"ב) גבי מקלל אביו ואמו דכשקלל' באח' מן השמות המיוחדים והם אותם שאינם נמחקים נסקל, משום דמבנקבו שם דלא כתיב ביה שם ה' ילפינן ליה.

וצ"ל דהא דתנן (סנהדרין פ"ז מ"ה) במגדף, עד שיפרש השם. דמפרש לי' השם הידוע והוא שם המיוחד, שצריך שיזכירו או ככתבו או כקריאתו, ואתא מתניתין לאפוקי שאר השמות. והא דתניא (שם נו.) דאינו חייב עד שיברך שם בשם, מנקד הבית של בשם בשבא, דפירושו הוא באיזה שם שיהי' מן השמות המיוחדים, לאפוקי המברך בכנויים. ואינו מנקד הבית פתח, דא"כ הוה משמע בשם הידוע, ולא היה חייב אלא על שם המיוחד. וגם צ"ל דהא דמפיק בש"ס (שם) דלא בעינן פרושי, פירושו הוא כפשוטו דלא בעינן שיהגה את השם באותיותיו, אלא אפילו הוציאו מפיו כקריאתו דלא ככתבו חייב.

ולפי דבריו ז"ל אין אנו מוכרחים לפרש יוד הי דמתניתין על שם יה, כדי שלא יהיה השם המיוחד דאי אפשר דפליגי רבנן עלוי ופטרי, דהא לא קאי מלתיהו עליו אלא אכנויין. אבל מ"מ א"א שיהיה מורה על שם הויה, דא"כ מאי קמ"ל מתניתין פשיטא דעליו חייבין, דאם לא כן על מה יחייבו. אבל אלף דלת בעל כרחנו אשם שלם קאי, דאלף דלת לבד אינו שם. וא"כ להרמב"ם דס"ל דבשם המתברך חייב עליו אעפ"י שאינו חייב על שאר השמות שאינם נמחקים, כ"ש שחייב עליו בשם המברך, שאף על שאר השמות חייב לפי סברתו, וא"כ למה נשנה כלל במשנה זו והלא הוא בשם המיוחד ממש, ובדוחק י"ל דלהיות עיקר שמות אלו לשבועת העדות נשנו, ובשבועת העדות עדיין לא ידענו אם יהיה לו דין שם המיוחד, משום הכי נשנה:

ביוד הי. הנה בדבור הנ"ל הוכחנו דא"א לפרשו על השם שלם, אלא על שם יה. ולכן קשה דקי"ל לפי מאי דאיתא בזהר פ' ויקרא (דף יא:) דסדר המדרגות מלמטה למעלה הם, אדני שדי צבאות ושם יה הוא על כלם. וא"כ אמאי נשנה בין אלף דלת לשדי. ואפשר לומר דעל שם ה' בחכמה יסד ארץ (משלי ג, יט). סמכם זה לזה, ודי למבין. ועוד י"ל דמן הטעם הזה עצמו שאינו שם שלם לא שנאו אחר צבאות, כדי שלא נטעה לפרשו בשם שלם להיות כי השם שלם לפי סדר המדרגות מלמטה למעלה שייך דוקא אחר שם צבאות כנ"ל בזהר, ועיין בספרי משנת חסידים מפתח העולמות סדר קדשים מסכת שמות ז"א. ועוד י"ל דסמכם זה לזה מפני דמיונם דלא נזכרו בתורה אלא בשם קדוש, משא"כ שם שדי דמצינו בין שדי יליון (שה"ש א, יג) על תלמי שדי (הושע י, ד. יב, יב), וכן צבאות רבות שהם חול מצינו במקרא, ואע"ג דמצינו נמי שם אדני בלוט שהוא חול (בראשית יט, ב),

מ"מ אינו חול ממש מדלא מצינו אותו אלא שם שמדבר במלאכים הקדושים, ונמצא לפי זה דנשנו בדרך לא זו אף זו, ואע"ג דבסדר זה ה"ל להקדים יוד הי דלא נמצא בשום מקום במקרא בשם חול, לאלף דלת דמצינו אותו בלוט, מ"מ להיות דבתורה שם אדני קודם אליו משום הכי הקדימו אף הוא:

המקלל אביו ואמו בכלן וכו'. עיין מ"ש במשנה ח' פ"ז דסנהדרין על פסק הלכה זו והלכה דמגדף. ועוד שמעתי אח"כ פה צפת תוב"ב מן החכם מיכאל מלמד, דאפשר דמגדף יליף מיתור תיבת בנקבו (ויקרא כד, טז), ומקלל אביו מתיבת שם (שם), דבנקבו לבד ידעינן דאשם אנזכר בראש הפסוק קאי, ומה ת"ל שם אלא וכו'. ואע"ג דיש לדחותו, מ"מ לע"ד נראה שהוא יותר נכון ממה שכתבתי שם ע"ש:

פרק ה

משנה ג

חמשה תובעין אותו. מניינא דשבועות דמתניתין דלעיל, דהתם נקט ליה מן הטעם שכתבתי בפ"ד משנה ג', נקט הכא:

משנה ה

הפלת את שני וסמית את עיני. יותר קל הוא שיפיל את שנו משיפיל את עינו, משום הכי שנאם שלא כסדר הכתוב (שמות כא, כו-כז). ועוד יש בו רבותא לענייננו בסמיית העין יותר מהפלת השן, להיות כי הפלת העין הוא פגם גדול, ואיכא למטעי ולומר דיציאתו לחרות על ידו אינו לקנס אלא ממון, משא"כ הפלת השן:

פרק ו

משנה ג

שהכל מין מטבע אחת. פי' שהכל מין מטבע הוא, וכיון שכן הוא, אחת היא ההודאה והטענה, דההודאה היא ממין הטענה:

כור פירות וכו'. מלתא אגב ארחיה קמ"לן במשל זה דלא אצטריך כמ"ש התוספות (דף מא. ד"ה אין לך בידי) והביאו התי"ט, דקטנית בכלל פירות הוא ולא בכלל התבואה:

משנה ו

עשר גפנים וכו' אינם אלא חמש. אמת הוא ששני מניינים אלו הם מניינים מסויימים, אבל מ"מ אין בידי דבר מבורר לומר על מה שנשנו הכא בענין זה:

אלא על דבר שבמדה ושבמשקל ושבמנין. ע"ש הכתוב דכתיב (ויקרא יט, לה) לא תעשו עול במשפט במדה (ו)במשקל. הקדים מדה למשקל, אע"ג דהוי זו ואצ"ל זו:

בית מלא וכו' כיס מלא וכו'. תרי גווני נקט, מטבע ודבר אחר השייך לומר עליו בית מלא:

פרק ז

משנה א

חמשים דינר וכו'. הא דלא קתני שני דנרים יש לו וכו', או כדומה כדקתני בנגזל ונחבל. י"ל לאשמועינן אגב ארחיה, דדינר זהב הוא כ"ה דינרי כסף:

משנה ה

תן לבני סאתים חיטים תן לפועלי בסלע מעות. מלתא דשכיח נקט, דדרך ליתן לפועלים מעות בשכרם ולא פירות:

משנה ו

בדינר פירות. כתב הר"ב, והפירות צבורים בר"ה. משום הכי לא נקט חיטין כמו במשנה ה', דדרך מוכרי חיטין להניחם באוצר, ולא כן מוכרי פירות בדקה:

משנה ז

אמר רשב"ג. כתב התי"ט בשם התוספות (מח: ד"ה אם אמר) ות"ק סבר וכו'. אבל העתיק רשב"ג אומר, וכן העתיק הר"ב וכן הוא בנוסח המשנה דירושלמי, וכן צריך להיות בהיותו פליג:

משנה ח

חלקו השותפין והאריסין וכו'. כתב התי"ט בשם הרי"ף (דף לב: מדה"ר) דה"ה לכולהו. ואנכי לא ידעתי אמאי פירט התנא אלו השנים, ואולי כי עשה כן שלא להאריך הרבה, דאינו יכול לומר על האפטרופסים ואשה לשון חלקו כשותף ואריס:

פרק ח

משנה א

נשבעים על השבורה ועל השבויה ועל המתה. וכסדר הזה תנן להו בפ' השוכר את הפועלים (ב"מ פ"ז מ"ח), וקשה דה"ל להקדים מתה לכולהו, כמו שהקדימו הפסוק (שמות כב, ט). ובדוחק י"ל דכל דשכיח יותר הקדים לחבירו, והשוכר מסתמא הולך בדרך ושכיח שישבר רגל בהמתו יותר משביה, ושביה שכיחי בדרך יותר ממיתה, ולפי זה הוי

לא זו אף זו, דאפילו על המיתה דלא שכיחא נשבע ונפטר, ולא אמרינן דנשבע לשקר כי ודאי מתה מחמת פשיעתו:

ומשלמים את האבדה ואת הגניבה. אע"ג דחייוב תשלום הגנבה מפורש בקרא משא"כ אבדה, הקדים האבדה לגנבה משום דלהוי לא זו אף זו, כדאיתא בירושלמי (ה"א מ:) תני ר' ישמעאל מה אם גנבה שקרובה לאונסין את אמר משלם, אבדה שאינה קרובה לאונסין לא כ"ש, ע"כ. הרי מבואר דלענין חייוב התשלום יש בו חדוש בגנבה יותר מבאבדה, ואין זה סותר למ"ש לעיל דהוי מיתה דלא שכיחי לגבי אחריני לא זו אף זו שיתפטר בשבועה, דהתם על שבועתו אנו סומכים שהוא כאשר אמר, ולזה יש חדוש כשאנו מאמינים לו במה שאמר שמתה מבלי פשיעתו מהטעם שכתבתי לעיל, אבל הכא כבר אנו יודעים שכך הוא שנגנבה, והחדוש הוא שאע"פי שדומה לאונס אנו מחייבין אותו לשלם, ודוק:

משנה ב

או נגנב או אבד. הכא לא שייך טעמא דכתיבנא בדבור הנ"ל, להיות דנכללו כל התביעות שטוען בין הפשוטים בין הבלתי פשוטים בפיטור אחד, לקצר לשון, משום הכי הקדים התנא המפורשים בקרא, וכסדרא דקרא שנאם, וכן עשה בכל התביעות שמכאן ואילך שלא לשנות בדבורו. ועוד דכולהו בפטור וחייוב קרבן מיירי ולא בממון:

אבד. פועל יוצא, לפי שגם השור אבד את בעליו, ע"ד הצדיק אבד (ישעיה נז, א), וזה לא שייך בשאר המאורעות. ועוד זה אינו מפורש בקרא כמו האחריני, משום הכי ראוי להיות לשונו משונה מהם:

משנה ד

אמר לאחד מן השוק וכו'. אגב תשלומי כפל דשומר חנם הזכיר דין זה, ומשום הכי הפסיק בו בין השומרים ושנאו אחריו:

שבועות מתחיל בשין ומסיים בריש, היינו רש, כמו שכתבתי בנדרים שהרגיל בשבועות נעשה רש, ולהיות שהשבועות חמורות מנדרים שמוציא בהם על הרוב שם שמים, נרמז בהם רש שהוא גרוע ממך הנרמז בנדרים שאין בהם הזכרת השם, ושהרש גרוע ממך פשוט הוא מן המקרא דכתיב במך (ויקרא כה, לה) [ו]כי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו וכו'. וכפי מה שאז"ל (עי"ש ברש"י מ"ש מתו"כ) על זה, ומשלו משל למשאוי שעל החמור הנוטה ליפול ועדיין לא נפלה. ש"מ דעדיין אינו עני מדולדל אלא שירד מנכסיו כנראה מלשון הכתוב, וברש מצינו ולרש אין כל (שמואל ב' יב, ג):

סליק מסכת שבועות. מכל מיני התביעות:

השמר ולא תשא את שם עלי מעות.
כי עוני מאד תשא בנדרים ובשבועות: